

O'QUVCHILARNI TARBIYALASHNING PSIXOLOGIK USULLARI

Esanov Zoxid Paxriddinovich

Jizzax viloyati Do'stlik tumani "Oltin vodi" MFY hududidagi

7-umumta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'quvchilarni tarbiyalash jarayonida qo'llaniladigan psixologik usullar, ularning nazariy asoslari, amaliy ahamiyati hamda shaxs rivojlanishiga ta'siri keng yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy ta'lim tizimida tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish yo'llari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: tarbiya, psixologiya, o'quvchi, motivatsiya, muloqot, individual yondashuv, xulq-atvor, rivojlanish.

KIRISH

O'quvchi psixologiyasi — bu o'quvchilarning ruhiy rivojlanishi, xulq-atvori, hissiy holati va bilish jarayonlarini o'rganadigan psixologiya sohasidir. Har bir o'quvchi o'ziga xos individual xususiyatlarga ega bo'lib, uning psixologik rivojlanishi yosh davriga, oilaviy muhitga va ijtimoiy sharoitga bog'liq bo'ladi.

O'quvchi psixologiyasida eng muhim jarayonlardan biri bilish jarayonlari hisoblanadi. Unga diqqat, xotira, tafakkur va idrok kiradi. Diqqatning barqarorligi o'quvchining darsni o'zlashtirishiga bevosita ta'sir qiladi. Xotira esa olingan bilimlarni saqlash va qayta tiklash imkonini beradi.

Tafakkur rivojlanishi o'quvchining mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi. Shu sababli ta'lim jarayonida o'quvchini faollashtiruvchi usullardan foydalanish muhimdir.

O'quvchilarning emotsional holati ham ularning psixologiyasida muhim o'rin tutadi. Ijobiy emotsiyalar o'qishga qiziqishni oshiradi, salbiy emotsiyalar esa diqqatni pasaytiradi va o'zlashtirishga to'sqinlik qiladi.

Motivatsiya o'quvchi psixologiyasining asosiy omillaridan biridir. O'quvchi maqsadga ega bo'lsa va o'qishning ahamiyatini tushunsa, u faol va mustaqil bo'ladi. Ichki motivatsiya tashqi majburlovdan ko'ra samaraliroq natija beradi.

O'quvchi psixologiyasiga oilaviy muhit ham katta ta'sir ko'rsatadi. Mehr-oqibat, qo'llab-quvvatlash va to'g'ri tarbiya bolaning psixologik barqarorligini ta'minlaydi. Aksincha, nizoli muhitda o'sgan bola ko'proq xavotirli va ishonchsiz bo'lishi mumkin.

Maktab muhitida o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi munosabat ham muhimdir. Ijobiy pedagogik muloqot o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va uning shaxs sifatida rivojlanishiga yordam beradi.

Shuningdek, o'quvchilarda o'zini anglash jarayoni ham muhim hisoblanadi. O'z kuchi va imkoniyatlarini to'g'ri baholagan o'quvchi kelajakda to'g'ri qarorlar qabul

qiladi.

O'quvchilarni tarbiyalash — bu faqat bilim berish jarayoni emas, balki shaxsning axloqiy, psixologik va ijtimoiy jihatdan rivojlanishini ta'minlovchi murakkab pedagogik jarayondir. Ushbu jarayonda psixologik usullar muhim o'rin tutadi, chunki har bir o'quvchi o'ziga xos individual xususiyatlarga ega.

Tarbiyaviy jarayonning asosiy maqsadi — o'quvchilarda ijobiy xulq-atvor, mas'uliyat, mustaqil fikrlash va jamiyatga moslashish ko'nikmalarini shakllantirishdir. Bunda psixologik yondashuvlar samaradorlikni oshiradi.

Eng muhim psixologik usullardan biri — motivatsiyani shakllantirishdir. O'quvchi o'z oldiga maqsad qo'ya olsa va unga erishishga intilsa, tarbiyaviy jarayon ijobiy natija beradi. Ichki motivatsiya o'quvchining faol ishtirokini ta'minlaydi.

Individual yondashuv tarbiyaning asosiy tamoyillaridan biridir. Har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishi va xarakteri turlicha bo'lgani uchun, unga mos usul tanlash muhimdir. Ba'zi o'quvchilar rag'batlantirish orqali, boshqalari esa tushuntirish va muloqot orqali tezroq rivojlanadi.

Muloqot psixologiyasi ham katta ahamiyatga ega. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ishonchli munosabat tarbiyaviy jarayonni yengillashtiradi. Samimiy muloqot o'quvchining ichki dunyosini ochishga yordam beradi.

Shuningdek, rag'batlantirish va ijobiy mustahkamlash usuli samarali hisoblanadi. O'quvchining kichik yutuqlarini ham e'tirof etish uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ijobiy xulqni mustahkamlaydi.

Psixologik treninglar va o'yinlar orqali o'quvchilarda ijtimoiy ko'nikmalar, jamoada ishlash, muammolarni hal qilish va emotsiyalarni boshqarish malakalari shakllanadi.

Namuna ko'rsatish usuli ham tarbiyada muhimdir. O'qituvchi va ota-onaning xulqi o'quvchiga bevosita ta'sir qiladi. Kattalarning ijobiy namunasi bolada to'g'ri qadriyatlarni shakllantiradi.

Oila bilan hamkorlik tarbiya jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Ota-onalar va maktab o'rtasidagi uzviy aloqa o'quvchining barqaror rivojlanishiga yordam beradi.

Zamonaviy yondashuvlarda raqamli texnologiyalardan foydalanish ham tarbiya jarayonini boyitadi. Interaktiv platformalar va psixologik testlar o'quvchining o'zini anglashiga yordam beradi.

Maktab ostonasiga oyoq qo'yish har bir inson uchun nihoyatda katta hayotiy burilishdir. Mana shu davrdan boshlab bolalikning eng beg'ubor onlariga bir qadar cheklanishlar kirib keladi. Endi bola oilada nafaqat oilaviy ba'zi burchlarni, vaholanki, uz shaxsi uchun zarur bo'lgan xususiy vazifalarni bajarishi shart davrga o'tadi. Bu bilan uning oiladagi roli bir qarashda kamayganday emas, aksincha ko'paygan bo'ladi. Ya'ni u o'z obro'sini endi nafaqat oila a'zolari o'rtasida, aksincha, jamiyat o'rtasida oila obro'sini o'z shaxsiy harakati bilan himoya qilish davri boshlanadi. Bizga

ma'lumki, har qanday odam boshqa odamdan o'zining individual-psixologik xususiyatlari bilan ajralib turadi. Bundan ma'lum bir odamga xos bo'lgan xislatlar nazarda tutiladi. Psixologiyada xarakter deganda mazkur shaxs uchun tipik hisoblangan faoliyat usullarida nomoyon bo'ladigan, tipik sharoitlarida ko'rinadigan va bu sharoitlarga shaxsning munosabati bilan belgilanadigan individual psixik xususiyat yig'indisi tushuniladi.

Ruhiy muhiti sog'lom oila a'zosi bo'lgan bolaning birinchi bor maktabga borishi qanchalik hayajonli bo'lmasin bola uchun jiddiy qiynchiliklar tug'dirmaydi. Chunki maktabda o'qituvchi hamma bolalarga bir ko'z bilan qaraydi. Oilada ham bolaga maktabga borganligi munosabati bilan alohida erkatoyga qarash qilmasdan, maktab uning o'zi uchun kerak bo'lgan burch, sifatida qaragan ma'qul. Chunki, mana shunday qaralgandagina bola uy vazifalariga, maktabda berilgan topshiriqlarga shaxsiy burch sifatida qarashga o'rganib boradi. O'z burchini sezgan shaxsda esa o'z shaxsiga hurmat tuyg'usi tobora ortib yaxshi shakllanadi. Hammamizga ma'lum tushuncha, ya'ni o'zini hurmat qilmaydigan shaxs boshqalarni hurmat qilishni bilmaydi. Bu o'rinda tarbiyaning, maktab va oila tarbiyasining bola shaxsiyatiga bir yo'nalishda mutanosib olib borilishi jiddiy e'tiborga molik.

Maktab bolani kengroq jamiyatga kirishiga yordam beradi. Maktabda bola o'zining individual qobiliyati va qiziqishiga qarab kengroq bilimga ega bo'la boshlaydi. Maktabda bolaning olgan ta'lim tarbiyasiga qarab dunyoqarashi kengaya boshlaydi va shu bilan birga uning ochilmagan qirralari ya'ni har xil soxaga bo'lgan qiziqish va qobiliyatlari namoyon bo'la boshlaydi. Qiziqish va qobiliyatdan tashqari, temperament va xarakter ham individual xususiyatlar qatoriga kiradi. Har bir bolaning o'ziga yarasha individual xususiyatlari mavjud bo'ladi.

Yoshligidanoq bolalar fe'l-atvori haqida oldin ota-onalari, keyin esa atrofdagilari o'z munosabatini bildira boshlaydi. Tashqi ta'sir natijasi o'laroq, har bir insonda o'ziga-o'zi baho berish qobiliyati shakllana boshlaydi. Qaysidir bola o'ziga juda yuqori baho bersa, yana qaysidir bola o'zi haqida salbiy fikrga ega bo'ladi. O'ziga yuqori baho bergan bolalar ham past baho beradigan bolalar ham ta'lim dargohida bilim olishga qiynaladi. Yuqori baho bergan bolalarning qiynalishini sababi shundaki, uning o'zi haqidagi fikri real imkoniyatlaridan ko'ra ilgarilab ketgan bo'ladi. Bunday bolalar atrofdagilaridan norozi bo'lishadi, ularning o'zi haqidagi fikrini ijobiy tomonga o'zgartirgandan so'nggina u bilim olishga qiynalmaydi. Ularning o'zi haqidagi fikirlarini o'zgartirish ham qiyin kichadi. Buning uchun o'zgalarning yutig'ini ko'rib, u bilan o'z imkoniyatlarini taqqoslash, atrofdagilarining unga nisbatan to'g'ri muomila qila olishi muhim ahamiyatga ega ekanligini tushuntirish darkor.

O'zi haqida salbiy fikrga ega bo'lgan bolalarga ham oson emas. Ularning boshqalar bilan muomilaga kirishlari, yangi tanishlar orttirishlari qiyin kechadi. Ularni doim bir ishni boshlashdan oldin "men to'g'ri yo'l tutyapanmikin" kabi shubhali

savollar qiynaydi. Bunday shubha-gumonlardan qutilish uchun bolalarga avvalambor o'zlariga chettan nazar solish kerakligini tushuntirish kerak. Ularga hech kimdan kam emasligini shu bilan barobarda boshqalardan ustun jihati mavjudligini tushuntirish va shu jihatni his qila bilishni o'rgatish kerak. Ana shundagina bola hayotda o'z o'rnini topa oladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarni tarbiyalashda psixologik usullarni to'g'ri qo'llash ularning shaxs sifatida shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Bu jarayonda o'qituvchi, ota-ona va psixolog hamkorligi eng muhim omillardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Davletshin M.G'. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2017.
4. Mavlonov A., Raxmonqulov N. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
5. Ismoilova Z.K. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
6. Tojiboyeva D. Ta'lim jarayonida psixologik yondashuvlar. – Toshkent, 2021.
7. Shoumarov G'.B. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2016.
8. Rogers C. On Becoming a Person. – Boston: Houghton Mifflin, 1961.
9. Maslow A. Motivation and Personality. – New York: Harper & Row, 1954.
10. Vygotsky L.S. Mind in Society. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.